

Article *in memoriam* sobre el llegat de M. Teresa Turell

Emili BOIX-FUSTER
Societat Catalana de Sociolingüística
Jordi CICRES
Universitat de Girona

SOCIOLINGÜÍSTICA: EL LLEGAT DE M. TERESA TURELL

Emili BOIX-FUSTER

Voldríem amb aquestes línies complementar l'article *in memoriam* de Jordi Cicres (que mostrem a continuació), de la Universitat de Girona, que glossa les aportacions de Maite Turell, especialment en la darrera etapa de la seva vida, centrades fonamentalment en la lingüística forense. Aquestes notes no pretenen ésser un recull sistemàtic de l'obra de Turell, que més endavant caldria fer amb més calma i profunditat.

Maria Teresa Turell fou una de les iniciadores del Grup Català de Sociolingüística en els ja llunyans anys setanta. Ja de bon començament dugué a terme una recerca pionera sobre «el procés diglossificador» de les elits professionals de Barcelona (metges i advocats), en bona part castellanitzades i paradoxalment molt poc estudiades (Turell, 1979). Amb l'entusiasme social i polític d'una dona de conviccions d'esqueres, la seva tesi obria ja una brillant i innovadora carrera acadèmica. Així, el mateix 1979 recollí dades de comportaments i ideologies lingüístics en un context inusual, congruent amb les seves orientacions polítiques: el personal d'una fàbrica en règim d'autogestió de final dels setanta, en què dominava la llengua castellana. Aquestes dades li permeteren presentar la tesi doctoral el 1981, que seria publicada, en forma abreujada, el 1984 amb el títol *Elements per a la recerca sociolingüística a Catalunya. El comportament lingüístic a l'àmbit laboral*. Els seus objectius eren explicar el discurs sociolingüístic «combinant l'opressió del fet nacional amb la de les seves classes socials més postergades» (Turell, 1984: 9). Com preveia amb encert el doctor Badia i Margarit en el pròleg del volum, «identifiquem M. Teresa Turell per la seva tasca do-

CORRESPONDÈNCIA: Emili Boix-Fuster. Departament de Filologia Catalana, Universitat de Barcelona. Gran Via de les Corts Catalanes, 585. 08007 Barcelona. Tel.: 934 035 617. A/e: eboix@ub.edu.

CORRESPONDÈNCIA: Jordi Cicres. Departament de Didàctiques Específiques, Universitat de Girona. Plaça de Sant Domènec, 9. 17071 Girona. Tel.: 972 418 741. A/e: jordi.cicres@udg.edu.

cent d'anglès, per la seva recerca sociolingüística i per les seves actituds engatjades» (Turell, 1984: 10). Quan Turell (1984: 17) esmenta els elements necessaris en la recerca sociolingüística no la percep com una disciplina que es mira el melic: subratlla que el que cal és que «la tasca de planificació lingüística sigui més objectiva, perquè la llengua catalana pugui recuperar el seu status i perquè la convivència entre els pobles i comunitats sigui menys competitiva i tortuosa», i que «voler solucionar els problemes lingüístics de Catalunya no pot únicament implicar l'aixecament de la llengua catalana i del món, és a dir “normalitzar-la”, sinó que s'han de contemplar els drets lingüístics de totes les collectivitats existents en el seu si» (Turell, 1984: 14).

Més endavant, el 1988, Turell esbossa un programa de recerca, que l'ocuparà tota la vida: l'estudi de l'heterogeneïtat estructurada. El 1988, descriu un programa d'investigació prou ambiciós, un estat de la qüestió sobre els grups socials en la sociolingüística catalana, que combinava el local amb el global: «són necessaris una sèrie d'estudis d'orientació més micro-sociolingüística, que permetran entendre millor l'evolució de la llengua catalana, la regularitat i els mecanismes del canvi lingüístic —a partir de l'estudi dels canvis estables i dels canvis “en moviment”—, i quins són els grups socials que originen aquest canvi. I tot això no tan sols per poder arribar a una descripció completa de totes les varietats i normes d'ús lingüístic a l'abast de la comunitat de parla catalana, sinó també per comptar amb més dades que ajudin a explicar millor una teoria general del llenguatge i de la llengua» (Turell, 1988: 124).

Aquest horitzó científic es conjuminava amb un esperit combatiu. En el volum sobre la sociolingüística de la variació (Turell, 1995: 10-12), per exemple, descriu (o denuncia?) resistències dels investigadors contra el progrés científic: «El primer tipus té a veure amb una resistència a compartir línies de treball i metodologia comuna entre membres de diferents filologies i diferents àrees humanístiques i de ciències socials [...]. La segona resistència està relacionada amb una mena de rebuig, no només per part d'investigadors, sinó també sentit en medis universitaris i no universitaris del nostre país, cap a la consideració del context de la variació lingüística, fins i tot entre estudiosos que es dediquen a l'estudi del canvi lingüístic del català [...]. També sembla que es té por de la metodologia que aquest context d'anàlisi implica, context basat en la consideració de moltes dades, i de molts números. I, permeteu-m'ho de dir-ho ben clar: els números, tot i que només s'utilitzen en la recta final d'aquest marc analític i metodològic, expliquen moltes coses, sempre que es sigui un bon lingüista i que s'hagin formulat les hipòtesis d'un determinat estudi d'una forma correcta».

La petjada humana i científica de Maite Turell perdurarà. «Der Staub vergeht, der Geist besteht» ('La pols passa, l'esperit roman').

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- TURELL, M. Teresa (1979). «Estudi sobre la diglòssia entre els grups professionals a Barcelona». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 2, p. 134-158.

- TURELL, M. Teresa (1984). *Elements per a la recerca sociolingüística a Catalunya: El comportament lingüístic a l'àmbit laboral*. Barcelona: Edicions 62.
- (1988). «El comportament lingüístic: els grups socials». A: BASTARDAS, Albert; SOLER, Josep (ed.). *Sociolingüística i llengua catalana*. Barcelona: Empúries, p. 104-132.
- TURELL, M. Teresa (ed.) (1995). *La sociolingüística de la variació*. Barcelona: PPU.

LINGÜÍSTICA FORENSE: EL LLEGAT DE M. TERESA TURELL

Jordi CICRES

Permeteu-me que comenci amb un apunt personal: quan l'any 2000 vaig conèixer la doctora Maria Teresa Turell (Barcelona, 1949-2013), la Maite, en el marc dels cursos de doctorat de l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada de la Universitat Pompeu Fabra (UPF) que jo tot just iniciava, em van impressionar tres de les virtuts que l'han caracteritzada al llarg de la seva vida: l'entusiasme, l'energia i capacitat de treball, i el rigor científic. Tant és així que durant la seva llarga lluita contra el càncer que inevitablement la va acabar vençant, i fins ben bé a l'últim moment, va continuar vinculada d'una manera intensiva a la seva passió: la recerca, la docència i el peritatge de casos lingüístics. També reconec que vaig sentir a parlar per primer cop de la lingüística forense a les seves classes, i la passió que la Maite desprenia em va captivar tant que no vaig dubtar a demanar-li si em volia dirigir la tesi doctoral. A partir d'aquell moment hem treballat junts en moltes ocasions, i ha estat per a mi un exemple, una mestra, i també una amiga. En aquest breu article *in memoriam* parlaré bàsicament de la seva última passió acadèmica: la lingüística forense.

La doctora Turell va dedicar bona part de la seva vida acadèmica a l'estudi de la sociolingüística (sobretot a l'anàlisi d'aspectes sociolingüístics dels emigrants i grups ètnics a Catalunya, el multilingüisme, el canvi de codis en la comunicació i el contacte de llengües) i a aspectes relacionats amb l'ensenyament de la llengua anglesa (Turell era catedràtica de lingüística anglesa a la Universitat Pompeu Fabra). Fruit d'aquesta dedicació destaquen dues obres fonamentals: *Multilingualism in Spain* (Turell [ed.], 2001) i *El plurilingüisme en España* (Turell [ed.], 2007).

A conseqüència de la seva estada al laboratori de W. Labov, durant la primera meitat de la dècada de 1980, Turell va iniciar els estudis en l'àmbit de la sociolingüística de la variació. La voluntat de donar una nova aplicació a aquests estudis descriptius de la variació lingüística i el seu interès pel món legal la van portar, a partir de l'any 2000, a endinsar-se en el món de la lingüística forense, com a investigadora, docent i pèrita judicial. És en aquest moment quan inicia una nova etapa acadèmica brillant que la portarà a ser una de les lingüistes forenses més reconegudes i de més prestigi internacional.

Aquesta disciplina, com és conegut, estudia l'espai comú entre la lingüística i el dret i, per tant, se centra bàsicament en tres branques: el llenguatge jurídic, el llenguatge judicial i el llenguatge evidencial. Si bé les dues primeres branques ja gaudien d'una

llarga tradició acadèmica al nostre país, el llenguatge evidencial va entrar amb força en el món acadèmic per primer cop gràcies a la tasca docent, investigadora i professional com a pèrita judicial de la doctora Turell. No en va fou ella qui va fundar, el 2003, el primer laboratori universitari de lingüística forense (ForensicLab) a Espanya dedicat no només a activitats formatives i de recerca, sinó també de servei en peritatge lingüístic forense.

Com a laboratori universitari, doncs, la principal tasca que tenia encomanada era la recerca bàsica i aplicada. En aquest aspecte, la doctora Turell va formar i liderar un equip jove que ha donat —entre altres fruits— la defensa de quatre tesis doctorals (i en el moment de la seva mort n'estava dirigint o codirigint quatre més) i una vintena de treballs de recerca directament relacionats amb la lingüística forense. En aquesta època també va liderar diversos projectes de recerca competitiu centrats en la idiolectometria forense. Però com a laboratori amb voluntat de servei, també aplicava aquests coneixements en l'elaboració de peritatges lingüístics, sobretot centrats en el plagi, l'autoria de textos escrits, el litigi de marques i la identificació de parlants. En aquests àmbits, la doctora Turell va actuar com a experta en més de seixanta casos civils i penals a Espanya, a l'Amèrica llatina i als Estats Units. I finalment, lligant aquestes dues funcions, va idear i dirigir un dels únics màsters en lingüística forense del món (que és oficial des del 2011 i l'únic en llengua no anglesa), que s'ofereix des de l'any 2005 i que forma experts en els diferents àmbits de la lingüística forense.

La singularitat investigadora de la doctora Turell es va veure reforçada pel fet que sempre va acompanyar la recerca amb la pràctica, o dit d'una altra manera, sovint les necessitats pràctiques de resoldre un cas la duien a plantejar-se reptes investigadors nous: buscar nous enfocaments teòrics, plantejar noves metodologies, trobar noves variables d'anàlisi, etc., que compartia amb la comunitat acadèmica mitjançant articles i llibres acadèmics.

Així, les seves publicacions més importants en el marc de la lingüística forense han representat una contribució molt significativa principalment en dos àmbits: el primer, l'anàlisi del plagi lingüístic (Turell, 2004, 2007, 2008 i 2012; Turell [ed.], 2005), ja que per una banda va oferir un enfocament quantitatiu i estadístic no habitual fins aleshores, fent un ús aplicat de diverses eines informàtiques per obtenir i interpretar les dades en el context forense; i per l'altra, va obrir una línia de recerca inèdita en lingüística forense: l'anàlisi del plagi en les traduccions literàries.

El segon àmbit en què Turell és una investigadora de referència és en la determinació i atribució d'autoria de textos escrits. La seva formació i expertesa en el camp de la sociolingüística li van permetre oferir una perspectiva de recerca més àmplia en la determinació i atribució d'autoria de textos escrits en contextos judicials. A Turell (2010) va presentar una visió integrada de l'ús d'evidència gramatical, textual i sociolingüística per determinar l'autoria de textos, fent ús tant de tècniques qualitatives com quantitatives. En aquest mateix àmbit, Turell ha participat activament (dirigint dues tesis doctorals i publicant diversos articles) en el disseny d'un mètode basat en n-grames (seqüències de categories morfosintàctiques), que ha demostrat ser una de les tècniques més fiables i amb més possibilitats de futur.

Els darrers anys, la seva recerca s'ha centrat principalment en la idiolectometria (la mesura de l'idiolecte) amb la finalitat d'individualitzar parlants i escriptors a partir de l'ús lingüístic. A Turell (2010), però, proposa el terme «estil idiolectal» per referir-se a l'ús de la llengua que fa cada persona de manera distintiva, basant-se en tres aspectes: en primer lloc, com el sistema lingüístic compartit per una mateixa comunitat de persones que és utilitzat d'una manera distintiva per cada individu; en segon lloc, en la constatació que les produccions orals o escrites de les persones són úniques; i finalment, en els conceptes proposats per Halliday (1989) d'*opcions i seleccions* lingüístiques. A més, considera també els conceptes de *marcadesa i prominenència* a l'hora de descriure l'estil idiolectal dels parlants i escriptors, de manera que com més marcat (és a dir, que aportí més informació específica) i prominent (rar, en termes estadístics d'ús) sigui un tret, més important serà en la descripció de l'estil idiolectal.

Amb l'objectiu de trobar una metodologia aplicable en casos reals en què sigui necessari descriure de manera precisa l'estil idiolectal de l'autor d'un text (oral o escrit) indubitat (l'autoria del qual és coneguda) i comparar-lo amb l'estil idiolectal d'un text dubitat (l'autoria del qual és qüestionada en el marc d'un procés judicial), Turell i el seu equip han començat a desenvolupar una metodologia per calcular un índex de similitud / distància idiolectal (IS/DI). Aquest índex permet calcular i quantificar en quin grau dos estils idiolectals són similars.

A banda de les publicacions individuals, Turell va editar dues obres de referència del seu àmbit: primer, el 2005, el primer llibre en castellà sobre lingüística forense, amb contribucions dels principals especialistes internacionals: *Lingüística forense, lengua y derecho. Conceptos, métodos y aplicaciones*; i segon, tres anys més tard, va editar juntament amb J. Gibbons *Dimensions of forensic linguistics* (2008), que s'ha convertit en obra de consulta obligada per a qualsevol especialista.

Finalment, un darrer aspecte que vull destacar de la personalitat de M. Teresa Turell és el seu compromís acadèmic i institucional. Va ser sempre, i en tots els àmbits professionals, una persona compromesa i involucrada en la difusió de la recerca i en la gestió de les institucions. Entre altres càrrecs, fou presidenta de l'Asociación Española de Estudios Anglo-Norteamericanos (AEDEAN), vicedegana de la Facultat de Traducció i Interpretació i secretària general de la UPF, delegada del rector per a la Coordinació de Centres Docents Adscrits, directora de l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada (IULA) i, des del 2011, presidenta de l'Associació Internacional de Lingüistes Forenses (IAFL). A banda d'aquests càrrecs, la seva tasca (juntament amb tot l'equip del ForensicLab) va ser reconeguda amb el Premi a la Transferència de Coneixement del Consell Social de la UPF en la modalitat de Ciències Socials i Humanitats (2009).

El llegat de M. Teresa Turell perviu en els molts lingüistes que hem après d'ella i als quals ens ha contagiats —ni que sigui una petita part— el seu entusiasme, el rigor científic i la capacitat de treball.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- GIBBONS, John; TURELL, M. Teresa (ed.) (2008). *Dimensions of forensic linguistics*. Amsterdam; Filadèlfia: John Benjamins.
- HALLIDAY, Michael Alexander Kirkwood (1989). «Functions of language». A: HALLIDAY, M. A. K.; HASSAN, R. (ed.). *Language, context, and text: aspects of language in a social-semiotic perspective*. Oxford: Oxford University Press, p. 15-28.
- TURELL, M. Teresa (2004). «Textual kidnapping revisited: the case of plagiarism in literary translation». *The International Journal of Speech, Language and the Law: Forensic Linguistics*, núm. 11 (1), p. 1-26.
- (2007). «Plagio y traducción literaria». *Vasos Comunicantes*, núm. 37 (1), p. 43-54.
- (2008). «Plagiarism». A: GIBBONS, J.; TURELL, M. T. (ed.). *Dimensions of forensic linguistics*. Amsterdam; Filadèlfia: John Benjamins, p. 265-299.
- (2010). «The use of textual, grammatical and sociolinguistic evidence in forensic text comparison». *The International Journal of Speech, Language and the Law: Forensic Linguistics*, núm. 17 (2), p. 211-250.
- (2012). «Detection approaches to plagiarism in literary translation». A: *Lengua, traducción, recepción II: en honor de Julio César Santoyo = Language, translation, reception to honor Julio César Santoyo: Vol. II*. Lleó: Universidad de León. Secretariado de Publicaciones y Medios Audiovisuales, p. 535-560.
- TURELL, M. Teresa (ed.) (2001). *Multilingualism in Spain*. Clevedon: Multilingual Matters.
- (2005). *Lingüística forense, lengua y derecho: Conceptos, métodos y aplicaciones*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada: Documenta Universitaria.
- (2007). *El plurilingüismo en España*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada: Documenta Universitaria.